

ร่องรอยประเพณีการฝังศพในสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ณ บ้านตะคุ จังหวัดนครราชสีมา

EVIDENTS OF PREHISTORICAL BURIAL CUSTOM AT BAN TAKU NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

สุรินทร์ กู๋ขจร

Surin Pookajorn

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Archeology, Silpakorn University

บทคัดย่อ

ประเพณีการฝังศพที่บ้านตะคุ จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบันยังมีร่องรอยของประเพณีการฝังศพของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเคยขุดพบที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี และที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี กล่าวคือ เมื่อมีผู้เสียชีวิตลง ชาวตะคุจะทำพิธีมัดตราสังศพแล้วจึงนำไปฝังโดยอาศัย เพศ และสาเหตุของการตาย เป็นเครื่องกำหนดทิศทางที่จะวางหัวศพ ในกรณีที่ผู้ตายเป็นหญิง โสดก็จะใส่สากลงไว้ในโลงศพด้วย หากผู้ตายเป็นชาย โสดก็จะใส่กระดูกเต่าแทน ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าการกระทำดังกล่าวช่วยให้ผู้ตายที่เป็นโสดไม่รู้สึกลัวหวู่ในขณะเดินทางไปสู่โลกใหม่

ABSTRACT

The burial ceremony at Ban Taku, Nakhon Ratchasima Province nowadays can be traced back to those practiced in prehistoric period like Ban Kao, Kanchanaburi Province and Ban Chieng, Udon Thani Province. After death, the body will be shrouded and buried. The head direction of the dead body will be placed according to sex and the cause of death. It should be noted that unmarried female and male body will be offered a pestle and a turtle shell respectively (the former symbolizes a phallus and the latter a vagina). It is believed that such offerings will prevent unmarried deaths from being lonesome on their trip to the new world.

J. Natl. Res. Council Thailand, 1979, 11 (2)

คำนำ

ตะคุ เป็นตำบลหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอปักธงไชย จังหวัดนครราชสีมา ตำบลตะคุอยู่ห่างจากอำเภอปักธงไชยไปทางทิศใต้ประมาณ ๕ กิโลเมตร ปากทางเข้าตำบลตะคุอยู่ติดกับทางหลวงสายนครราชสีมา—กบินทร์บุรี

บ้านตะคุเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจำนวน ๑๓ หมู่บ้านของตำบลตะคุ ลักษณะชุมชนบ้านตะคุมีเนื้อที่ประมาณหนึ่งตารางกิโลเมตร เป็นรูปเกือบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะบ้านเรือนที่ปลูกสร้างปลูกแออัดกันพอสมควร มีถนนตัดผ่านใจกลางหมู่บ้านประมาณ ๑๐ กว่าสาย กล่าวคือ ลักษณะของหมู่บ้านแบ่งเขตเป็นส่วน ๆ สี่เหลี่ยมจัตุรัสมีถนนตัดผ่านทุก ๆ เขตของหมู่บ้านซึ่งมีลักษณะการวางผังหมู่บ้านเป็นแบบ clustered village

ตะคุมีลักษณะเป็นชุมชนมาตั้งแต่อดีต มีคนอยู่อาศัยติดต่อกันมาไม่น้อยกว่า ๘๐๐ ปี จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบต่าง ๆ เช่น ภาชนะดินเผาเคลือบสีน้ำตาลทับหลังสมัยลพบุรี (ศิลปะแบบบายน) ฯลฯ ทำให้กำหนดอายุสมัยได้ว่าบริเวณพื้นที่ของตะคุจะต้องเป็นชุมชนซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘)

เรื่องเกี่ยวกับประเพณีทำศพของชาวตะคุเป็นเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจมากเพราะมีประเพณีการทำศพหลาย ๆ อย่างเกี่ยวข้องหรือคล้ายกับประเพณีการฝังศพของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ในกรณีที่มีการตายเกิดขึ้นในบ้าน ก็จะนำผู้ตายมาอาบน้ำทาแป้ง ทาน้ำหอม (น้ำมันหอม) แล้วสวมเสื้อผ้าให้ การสวมเสื้อผ้าก็จะสวมเสื้อผ้ากลับกัน เช่นจากข้างหน้าหันกลับไปข้างหลัง หลังจากนั้นก็จะหันหัวผู้ตายไปทางทิศตะวันตก ในการหันหัวผู้ตายไปทางทิศตะวันตกก็เพราะเชื่อกันว่า เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ตายมาหลอกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งคนบ้านนี้เรียกว่า “คอย”

หลังจากนั้นจะมีการมัดตราสังโดยให้คนเฒ่าคนแก่เป็นผู้ผูก การมัดตราสังจะมัดตั้งแต่เท้าถึงหัว ให้ศพพนมมือถือดอกไม้ ธูป เทียน นอกจากนี้ยังมีการใช้เงินเหรียญ เช่น เหรียญบาท ใส่ไว้ในปากของผู้ตาย เพื่อให้ผู้ตายไปซื้อที่ดินในโลกหน้า

เมื่อมัดตราสังเสร็จแล้วก็นำศพมาใส่โลงที่เตรียมไว้ การเอาศพใส่โลงมักจะใส่ฟูกที่นอนลงไปในโลงด้วย ถ้าเป็นศพผู้ชายจะใส่พวกยารักษาโรค อาหาร ข้าว บุหรี่

และเครื่องใช้ต่าง ๆ ลงไปในโลงศพด้วย ถ้าเป็นผู้หญิงก็มักจะมีหมากพลูใส่ไว้ในโลงศพ ในกรณีที่ผู้หญิงโศกตายนก็จะใส่สาก (สากกะเบือ) ลงไปไว้ในโลงศพด้วย ถ้าชายโศกตายนก็จะใส่กระดองเต่าทำเป็นสัญลักษณ์อวัยวะเพศหญิงลงไว้ในหีบศพ ส่วนเสื้อผ้าของผู้ตายเขาจะเผาทั้งทั้งหมด ถ้าเป็นของใหม่มักจะบริจาคเป็นทานแก่คนยากคนจน ในกรณีที่ต้องการเก็บศพไว้หลายวันก็จะใช้โปรอทและน้ำผึ้งกรอกปาก แล้วใช้ใบฝรั่งทำให้มีกลิ่น แล้วโรยไว้บนศพเพื่อดับกลิ่น ปัจจุบันนิยมซื้อยามาฉีดกันศพเน่า

หลังจากปิดโลงศพแล้วก็มีหมอลไสยศาสตร์ (ผู้ทำพิธีต่าง ๆ ในหมู่บ้าน) ทำน้ำมนต์มาพรมให้ผู้ที่มาช่วยในงานศพ และพรมเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เลื่อย สิว ขวาน ที่นำมาใช้ในการทำโลงศพ เพื่อให้เสนียดจัญไรหายไป (น้ำมนต์มีมะกรูด ส้มป่อย ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ใบหมากผู้ ใบหมากเมีย และเทียนผสมกับน้ำ จึงจะเป็นน้ำมนต์) ในการทำน้ำมนต์จะต้องมีบทสวดประกอบด้วย เมื่อปิดหีบศพแล้ว ก็จะนิมนต์พระมา จูงศพไปป่าช้าแล้วใช้ต้นมะเขือขึ้นมากกว่าบริเวณที่ตั้งศพ นอกจากนี้ยังคว่ำโองน้ำในบ้าน ๑ โอง เพื่อให้น้ำไหลลงดิน การกระทำดังกล่าวเชื่อกันว่าเพื่อไม่ให้วิญญาณของผู้ตาย มาวนเวียนหรือกังวลถึงผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ในระหว่างที่เดินทางไปป่าช้า จะมีการใช้ข้าวตอก โปรยไปตามทาง ซึ่งแสดงถึงว่า (ปริศนาธรรม) “คนที่มีชีวิตอยู่ไม่ช้าก็ต้องตายไป และผูกพันไปในที่สุดเหมือนข้าวตอก”

เมื่อนำศพถึงป่าช้าแล้วก็จะนำไปฝังหรือเผา ประเพณีในอดีตนิยมฝังมากกว่าเผา นอกจากคนที่มีอายุมากจึงจะนำไปเผาเพราะคนแก่เมื่อถูกเผามักจะไม่ค่อยมีกลิ่นเหม็น ส่วนศพที่นำไปฝังนั้นส่วนมากจะฝังไม่เกิน ๑ – ๓ ปีแล้วจึงขุดมาเผา เหตุผลอีกประการหนึ่งที่นำมาฝังเพราะจะรอญาติพี่น้อง มาพร้อมหน้าพร้อมตาเสียก่อน แล้วจึงเผา

ในกรณีที่ศพถูกฟ้าผ่าตายมักจะนำมาฝังเพราะเชื่อกันว่าศพถูกเผาจากการถูกฟ้าผ่าแล้ว ศพที่ถูกฟ้าผ่าตายหรือตายโหงทุกศพจะถูกนำมาฝังขวางตะวัน (คือหันหัวศพไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้) ศพที่ถูกฟ้าผ่าตายหรือตายโหงทุกศพจะต้องถูกสะกดวิญญาณโดยใช้ลูกคราด (ลูกคราดหมายถึง ซีเหล็กของคราดไถนา) มักจะใช้ ๒ ซี โดยนำมาตอกที่ศีรษะและปลายเท้าของหลุมฝังศพพร้อมกับลงคาถากำกับ

ส่วนศพที่เป็นโรคระบาดตาย เช่น โรคอหิวาต์หรือวัณโรคตาย จะต้องนำไปฝังก่อน ๓ ปีจึงจะนำมาเผา ศพที่คลอดลูกตาย (ตายทั้งกลม) หรือเด็กที่ฟันยังไม่ขึ้น (เด็กทารก) ตาย ศพเหล่านี้ก็ต้องถูกสะกดวิญญาณเช่นเดียวกัน

ในกรณีที่เด็กตายหลังจากคลอดแต่ผู้เป็นแม่ไม่ตายก็จะนำเด็กใส่ในหวด (หวด คือตะกร้าหนึ่งข้าวเหนียว) แล้วนำไปฝังโดยต้องสะกดวิญญาณและจะนำแหทอดปลามาคลุมหรือครอบแม่ของเด็กซึ่งยังมีชีวิตอยู่ เพื่อไม่ให้วิญญาณของลูกมารบกวนและมาเอาชีวิตของแม่ไป

เมื่อนำศพไปฝังหรือเผาที่ป่าช้าแล้วก็จะนิมนต์พระมาสวดที่บ้าน ๓ คืน หลังจากสวดแล้วก็มีการทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย และจะมีการทำบุญให้แก่ผู้ตายทุก ๆ ปีในวันสงกรานต์ โดยนำกระดูกมาสวดบังสุกุลที่วัด

หมายเหตุ: คาถาสวดสะกดวิญญาณผู้ที่ยายโหงหรือถูกฟ้าผ่าตาย

สีโลเมพุทธเทวันจะ นระราเตพรหมทเวธา หัสทะยังนระรานะหัสเส เพชฉลุ กัญเจ นระวะ พรหมะประสิทธิเม สังฆะคุณันัง มะเพชฉลุ สะตังชาตัง พระอินทร์ อยู่ข้างซ้าย พระนารายณ์อยู่ข้างขวา พระพรหมอยู่หน้า พระกาฬอยู่ข้างหลัง พุทธัง ธรรมโมบังสังโหมเพิก นะโจโรนะจังงัง อิสสะวาสุมะอะอุ อุอะมา นะโมพุทธายะ ประสิทธิเม

ในการทำพิธีสวดคาถาบทนี้จะต้องเสียก่ายกฐณดังนี้

แต่งกรวยพระ ๖ อัน เงิน ๖ บาท ผ้าขาว ๑ วา เทียนเล่มบาท ๑ คู่

จากข้อความที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทำศพของชาวตะลุงเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเพณีทำศพของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในแหล่งขุดค้นต่าง ๆ ในประเทศไทย มีดังนี้

จากการขุดค้นของนายเปียร์ ซีอเรนเซิน นักโบราณคดีชาวเดนมาร์ก ปี ๒๕๐๕ ได้บันทึกเรื่องพิธีที่โครงกระดูกคนสมัยหินใหม่ที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี หันศีรษะไว้อย่างละเอียดดังนี้

ศีรษะหันไปทาง	จำนวน	เพศ		เด็ก	หมายเหตุ
		ชาย	หญิง		
เหนือ	๓	๑	—	—	เนื่องจากโครงกระดูกหลายโครง ผู้ร่อนมกจึงไม่สามารถกำหนดเพศได้หมดทุกโครง
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๖	๔	—	—	
ตะวันออกเฉียงใต้	๗	๒	—	๒	
ตะวันตกเฉียงใต้	๙	๓	๓	—	
ใต้	๒	—	—	๒	
ตะวันตกเฉียงเหนือ	๑๔	๑	๗	—	
รวม	๔๑	๑๑	๑๐	๔	

พิจารณาจากตารางข้างบนนี้จะเห็นว่า มีการฝังศพหันศีรษะไปทางทิศต่าง ๆ เว้นแต่ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ดังนี้

ทิศเหนือ	๗.๓%
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๔.๖%
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	๑๗.๐๗%
ทิศใต้	๔.๘%
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	๒๑.๙%
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	๓๔.๑%

ตามตัวเลขดังกล่าวนี้พอจะกล่าวได้ว่า คนยุคหินใหม่ที่บ้านเก่า ไม่ฝังศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ศพเด็กให้ฝังโดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้หรือทิศใต้ หญิงนิยมหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ก็มีบ้าง ชายนิยมฝังหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศเหนือ ไม่นิยมกัน

ที่น่าสังเกต ทิศที่ใช้ร่วมกันมีเพียง ๒ ทิศคือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นทิศที่ศพชายและหญิงหันไปทางเดียวกัน ซึ่งน่าจะมีหลักเกณฑ์หรือประเพณีดังนี้

ศพหญิงหันไปแต่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปจนถึงตะวันตกเฉียงเหนือ
 ศพเด็กหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปจนถึงทิศใต้
 ศพชายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจนถึงทิศตะวันตกเฉียงใต้
 จากการที่มีประเพณียอมให้หันศพชายไปได้หลายทิศมากกว่าหญิง แสดงว่ามีการยกย่องชายมากกว่าหญิง

ข้อความดังกล่าวเป็นเพียงข้อสมมติฐานของอาจารย์ชิน อยู่ดี เมื่อนำลักษณะการฝังศพโดยหันไปทางทิศต่าง ๆ ของยุคหินใหม่ที่บ้านเก่ามาเปรียบเทียบกับประเพณีทำศพของชาวตะกู สามารถตั้งข้อสมมติฐานได้ว่าศพที่หันไปทางทิศเหนือและทิศใต้ซึ่งพบน้อยมากเพียง ๕ โครงจาก ๔๑ โครงนั้นอาจจะเป็นการฝังศพขวางตะวันแบบเดียวกับชาวตะกู หมายถึงศพดังกล่าวอาจจะมีลักษณะการตายที่ผิดปกติ เช่น เป็นโรคตายหรือถูกฆ่าตาย (ตายโหง)

ประเพณีการฝังศพของพวกวัฒนธรรมบ้านเชียงก็มีประเพณีการฝังศพคล้ายกับการทำศพของชาวตะกูมาก เช่น โครงกระดูกหมายเลข ๔๓ ของปีการขุดค้น ๒๕๑๗ หลุม C6 ได้พบโครงกระดูกเด็กที่ฝังอยู่ในภาชนะดินเผาสีเทาขนาดใหญ่วางอยู่บริเวณท้องของโครงกระดูกผู้เป็นแม่ สันนิษฐานว่า โครงกระดูกโครงนี้เป็นโครงของผู้หญิงที่คลอดลูกตายและเด็กก็ตายด้วย จึงนำมาฝังพร้อมกัน

โครงกระดูกหมายเลข ๕๖ หลุม D4 ของปีการขุดค้น ๒๕๑๘ ในชั้นดินระดับที่ ๒๖ เป็นโครงกระดูกนอนหงายเหยียดยาว ศีรษะตั้งตรงหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ กระดูกต้นขาข้างซ้ายหักเป็น ๒ ท่อน ทั้งนี้เพราะในระดับชั้นดินเดียวกันกระดูกส่วนอื่น ๆ โผล่ขึ้นหมดทุกส่วน แต่กระดูกต้นขาข้างซ้ายยังไม่โผล่ เมื่อขุดลึกลงไปอีกประมาณ ๕-๑๐ ซม. จึงพบว่ากระดูกมีรอยหัก ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากผู้ตายตายผิดปกติ คืออาจจะถูกฆ่าตายหรือตกจากที่สูง นอกจากนั้นก็ยังมีพบศิลาแลงก้อนหนึ่งขนาดใหญ่ประมาณ ๒๐ x ๓๐ ซม. วางทับบนกระดูกตะโพกข้างซ้าย ซึ่งสันนิษฐานว่า

๖. สพง. กก. วิจัย ช., ๒๕๒๒, ๑๑ (๒)

น่าที่จะเป็นการสะกดวิญญาณผู้ตาย จากโครงการกฎโครงการนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพิธีทำศพของชาวตะกุงก็เห็นได้ว่ามีพิธีคล้าย ๆ กัน คือ ศพที่ตายโหง ชาวตะกุงก็จะมี การสะกดวิญญาณ โดยใช้ลูกกราด ๒ ซี่ ตอกที่บริเวณศีรษะและบริเวณปลายเท้าของผู้ตายพร้อมกับท่องคาถากำกับ

ที่น่าแปลกอย่างยิ่งคือ ประเพณีการทำศพของชาวตะกุงในกรณีที่ผู้หญิงโสศตายก็จะใส่สาก (สากกะเบือ) ลงไปไว้ในโลงศพด้วย ถ้าชายโสศตายก็จะใส่กระดองเต่าทำเป็นสัญลักษณ์อวัยวะเพศหญิงลงไปในหีบศพด้วย ลักษณะประเพณีเช่นนี้ก็เคยพบในบ้านเชียง^๒ เช่น การขุดค้นปี พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยนายพจน์ เกื้อกุล พบเขาสัตว์ที่มีการแกะสลักคล้ายอวัยวะเพศชาย (ปลัดขิก) ในหลุมฝังศพ หมายเลข ๔ ของหลุมขุดค้น Bch 3/73 ระดับลึก ๙๐ ซม. จากประเพณีดังกล่าวที่ทำให้กับผู้ตาย ชาวตะกุงเชื่อกันว่า เพื่อไม่ให้ผู้ตายที่เป็นโสศเกิดความว่าเหวเมื่อเดินทางไปสู่โลกใหม่

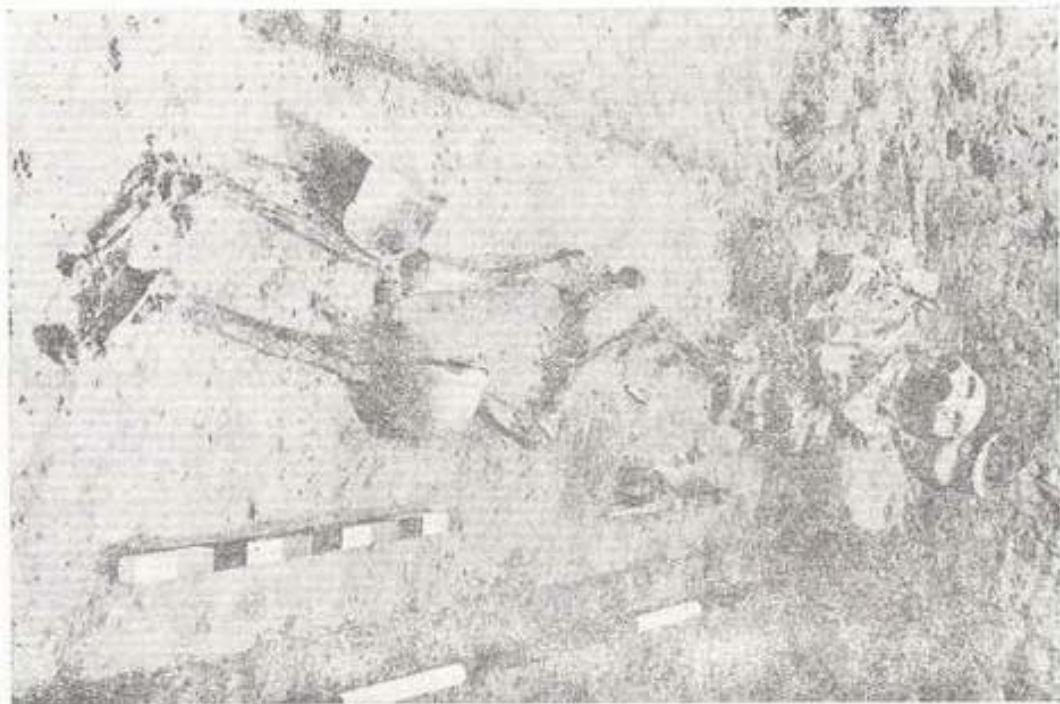
นอกจากนี้ยังสังเกตได้ว่า โครงการกฎที่พบในหลุมขุดค้นที่บ้านเชียงปี ๒๕๑๗-๒๕๑๘ โครงการกฎเกือบทุกโครงการจะมีการมัดตราสัง ซึ่งชาวตะกุงในปัจจุบันก็ยังทำกันอยู่^๓

สรุป

จากตัวอย่างประเพณีการฝังศพของบ้านเก่า และบ้านเชียง ซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับประเพณีการทำศพของชาวตะกุง ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ประเพณีดังกล่าวยังมีร่องรอยเหลืออยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นจะต้องหาหลักฐานเพิ่มเติมจากที่อื่นอีก

เอกสารอ้างอิง

๑. อยู่ติ, ชิน. คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๒, ๑๓-๑๖, ๓๔-๓๘.
๒. เกื้อกุล, พจน์. รายงานการขุดค้นบ้านเชียง ๒๕๑๕-๒๕๑๖. กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ.
๓. ภู่อจาร์, สุรินทร์. ประเพณีการฝังศพวัฒนธรรมบ้านเชียง. ว. โบราณคดี, ๒๕๒๐, ๗(๑), ๑๖-๒๘.

รูปที่ ๑ โครงกระดูกหมายเลข ๔๓ และ ๔๔ หลุม C6 ปีการขุดค้น ๒๕๑๘ เป็นโครงกระดูก ๒ โครงตั้งซ้อนกัน พบร่องรอยการมัดตราสังบริเวณลำตัว หัวเข่า และปลายเท้า นอกจากนี้ยังพบว่าการทำพิธีเช่นไหว้ โดยพบภาชนะใส่อาหารวางอยู่บนบริเวณหัวเข่า

รูปที่ ๒ ภาพขยายโครงกระดูกหมายเลข ๔๓ และ ๔๔

รูปที่ ๓ ภาพขยายของโครงกระดูกหมายเลข ๔๓ แสดงส่วนที่มัดตราสังบริเวณหัวเข่า และปลายเท้าซึ่งอยู่ชิดกัน และภาชนะดินเผาซึ่งวางอยู่บริเวณหัวเข่า

J. Natl. Res. Council Thailand, 1979, 11 (2)